

TORNYAI BAJÁN

Baja a Duna balpartján fekszik, tehát az Alföldhöz tartozik. Ez a hovatarozás azonban nem mutatja meg Baja igazi helyét és arcát. A város lényegesen más, mint az Alföld, sőt a Duna—Tisza közének többi városa. Gazdasági és társadalmi szerkezete, történeti hagyománya és kulturális élete szerint is sokkal inkább kapcsolódik a Dunántúlhoz, mint a Duna—Tisza közéhez.

Az alföldi mezővárosok lakosságának túlnyomó többsége mezőgazdasági foglalkozású. Baján a mezőgazdaság csak kisebb jelentőségű, viszont az alföldi városokénál sokkal erőteljesebben van jelen az ipar és a kereskedelem.¹

Kereskedelmének kialakulását éppen az Alföld és a Dunántúl közötti összekötő jellegű fekvése tette lehetővé. Természetesen nagyban elősegítette ezt a fejlődést a Dunának, mint természetes vízi útnak a közelsége is. Az Alföld gabonája, erdők fája és a szekszárdi dombok lankáinak bora cserélt itt gazdát. Uszályok, tutajok hosszú sora rakodott ki évszázadokon át a Sugovica partján, ahol a Duna-parthoz közel külön utcája volt, nagy félelmetes torkú pince lejárókkal, a borkereskedőknek.

A búzakereskedők pedig nagy polgárházak hatalmas hombárjait bérelték az alföldi búza tárolására.²

Ipari és forgalmi jellege mellett Baja abban is különbözött a többi alföldi várostól, hogy azok szinte kizárólagos magyar lakosságával szemben itt a magyarok mellett megtaláljuk a németeket és a bunyevácokat is.³

A polgárosultság és a több nemzetiségű jelleg tette élénk és mozgalmassá Baja életét. A tágabb környékre gyakorolt hatása messze túlhaladta a lakosság számból következtethető vonzás és kisugárzás mértékét. Lakossága ugyanis már a XIX. sz. közepétől 20 ezer körül mozgott és az 1930-as évek végére éri csak el, mint a leglassabban fejlődő ún. törvényhatóságú város a 28 ezret.⁴

Fejlődése már a XIX. sz. második felében jelentősen lelassul. Érthető ez, hiszen a gyorsabb városi fejlődés egyik fő ütőere a nemzetközi fontosságú vasútvonal elkerüli. Ez a közlekedési—gazdasági tényező azonban csak fokozatosan érezteti, elsősorban az iparosodás ütemének lelassulásában, hatását.

A már említett 20 ezer körüli lakosság szám ellenére is igen élénk szellemi életet élt a századfordulón Baja. Ez időben három napilap jelenik meg Baján, éspedig a Független Újság, a Bajai Hírlap és a Bajai Közlöny. Emellett a Palánkán megjelenő Baja és Vidéke c. hetilap is túlnyomórészt bajai eseményekkel foglalkozott.⁵

¹ Az 1910-es népszámlálási kiadvány szerint Baján a keresők 50%-a volt foglalkoztatva az ipar keretében, szemben Hódmezővásárhellyel, ahol ugyanekkor a keresőknek csak 22,6%-a volt ipari foglalkozású.

² Erdei Ferenc: Futóhomok, Bpest 221. l.

³ 1900-ban a lakosság nemzetiség szerinti megoszlása 80,3%- magyar, 9,1% német, a többi pedig egyéb nemzetiségű. Révai Lexikon II. kötet 435. l.

⁴ Erdei Ferenc: Futóhomok 211. l.

Sőt, ha rövid időn át, mégis dícséretes kezdeményezésként, a magyar vidék kulturális életében szinte egyedülállóan, Diákművészet címmel kiadásra kerül, egy, a középiskolás diákok művészi tevékenységével és művészeti ismeretterjesztéssel foglalkozó időszaki lap.⁶

Nem véletlen tehát, hanem Baja élénk szellemi életével magyarázható, hogy Tornyai az 1908-ban Hódmezővásárhelyen 25 éves festői jubileuma alkalmával rendezett kiállítását, annak vándoroltatása során Bajára is elviszi.

A tárlat 1909. dec. 19-én nyílik meg. Ezt megelőzően azonban a sajtó már december 12-én foglalkozik a kiállítással. Már most és később is az 1928-as Tornyai kiállítás alkalmával megjelent cikkek és közlemények (mintegy 30) közül több kiemeli, hogy Tornyai Munkácsy tanítványa, hol „kedves”, hol „zseniális” tanítványként emlegetve.

Már ez az első cikk is külön hangsúlyozza a kiállítás megnyitása időpontjának kedvező voltát, és közli, hogy nagyobb tanulmányokon kívül kisebb vázlatok és akvarellek is szerepelnek a kiállítás anyagában, „melyek olcsóságuknál fogva (10—50 Ft.) igen alkalmasak arra, hogy karácsonyi és újévi ajándékkul szolgáljanak, az eddig divatban volt bécsi rongyok, gyári ún. műtárgyak helyett”.⁷

(Ez utóbbi, a „bécsi rongyokra” történő utalás nyilvánvalóan kapcsolatban van a magyar ipar védelmében akkor széleskörűen kibontakozó országos mozgalom célkitűzéseivel.)

A Bajai Hírlap egyidőben a kiállításról szóló már idézett közleménnyel, hosszabb méltatást is publikál Malonyay Dezső tollából, melyben Malonyay Mednyánszkyval veti össze Tornyait. Érdekes, hogy Malonyainak ez a cikke szinte követi Tornyai kiállítását. (Először a szegedi tárlat alkalmából jelenik meg, majd húsz év elteltével Tornyai 1928-as bajai tárlatakor szószerint visszatér ismét, de most már a Független Magyarország hasábjain egy némileg bővített cikk beépített részeként.)⁸

A bajai Független Újság is önálló cikkben foglalkozik a kiállítással Schlésinger Ilona tollából. A cikk általános főgondolatból indul ki, mikor állást foglal amellett, hogy a művészetet ki kell vinni a vidékre.

Ebben a törekvésben fontos előrelépésnek tekinti a Tornyai által rendezett kiállítást. Tornyai művészetének megközelítésében és értékelésében, a kiállításról szóló két cikk szöges ellentétben áll egymással. Malonyay nagy szenvedéllyel jelenti ki, hogy Tornyai János képein nincs l'art pour l'art, mely „dekadens társadalmunk feslett” irányzatainak hazug önámítása” Schlésinger Ilona cikke viszont Tornyai művészetének egyik főerényeként említi: „az Ő művészete l'art pour l'art”.

Schlésinger Ilona cikke külön felhívja a figyelmet Tornyai két alkotására (Meynecske a műteremben, Édesanyám szobájában) melyek már a „képzőművészeti múzeum” (Sic!) birtokában vannak. Majd azt közli, hogy „egyik hatalmasnak ígérkező vászna Rákóczi Rodostóban, mely sajnos csak vázlat maradt, az Ernst Múzeum tulajdonát képezi”. Végül szinte mentetve írja, hogy ha az ultramodernséget kereső egy-két gourmand nem is távozik meglegedve a kiállításról, a közönség intim félórát tölthet a tárlaton.

⁶ Országos Széchenyi Könyvtár Hírlaptár, H. 1487, H. 5455, H. 514.

⁷ Országos Széchenyi Könyvtár, Hírlaptár H. 6600.

⁸ Bajai Hírlap 1909. dec. 12.

⁹ Független Magyarország 1928. okt 9.

Tornyai János képeinek lajstroma.

I. Arcképek.

a) Czeruza-, szen-, kretarajzok:

<i>Dugócs Títusz.</i>	<i>Wilhelm és neje.</i>
<i>Petőfi bátyja a szülei házában.</i>	<i>Ujhelyi Kóbi apja, anyja.</i>
<i>Szabó János esperes.</i>	<i>B. V. kisasszony.</i>
<i>Müller Szabó és neje.</i>	<i>Szabados József.</i>
<i>Czankor M. és neje.</i>	<i>Róday István és neje.</i>
<i>Iffy Török és neje.</i>	<i>Széchényi István.</i>
<i>Szathmáry és neje.</i>	<i>Kossuth Lajos.</i>

b) Olajfestmények.

<i>Kossuth Lajos.</i>	<i>Miklóvics Eötvös és neje.</i>
<i>Epstein János és feles. és testv.</i>	<i>Török Ferenc.</i>
<i>Czitus család.</i>	<i>E. J. leány.</i>
<i>Takó Ferenc.</i>	<i>Dr. Ormos Jenő neje.</i>
<i>Endre Andorné.</i>	<i>Schütz Izó és neje.</i>
<i>Nagy Andriás János.</i>	<i>N. N. hadnagy szülei (Bécs).</i>
<i>Nagy Vargu Istv. neje.</i>	<i>Főhadnagyom szülei (Bécs).</i>
<i>Iritz és neje (Makó).</i>	<i>Kapitányom arcképe (Bécs).</i>
<i>Imre Józ. dr. és neje.</i>	<i>Br. Fehérúry Géza (Bécs).</i>
<i>Imre Sánd. egy. tanár és neje.</i>	<i>L. Ferencz József esász. (Bécs 25 p.)</i>
<i>Szabó Mihály.</i>	<i>Steinberger és neje (Földvár).</i>
<i>Kiss Áron püsp. (Debrecen).</i>	<i>Montag L. és neje (Bpest).</i>
<i>Dr. Wlassics Gyula min. (Bp.)</i>	<i>Tokody lakatos felesége.</i>
<i>Steiner József és neje.</i>	<i>Kenéz János.</i>
<i>Beregi Lajos.</i>	<i>N. N. kisasszony.</i>
<i>Deák Ferenc.</i>	<i>Gr. Beresényi Miklós.</i>

II. Térképek.

<i>Magyarország nagy falu térképe (2 példány).</i>	<i>Vásárhely kut. térképe. (250 drb.)</i>
--	---

III. Diplomák.

<i>Jókai Mórnak.</i>	<i>I. Ferencz Józsefnek.</i>
<i>Dr. Wlassics Gyula min. (Bp.)</i>	

IV. Illusztrációk.

Darvas, Karikós, Csókós, Vasárnapi Ujság, Uj idők, Ország Világ, Bródy S.: Ézüst kocska, Magyar ég alatt, Művészet, Utambölygő, Borsszem Jankó, Magyar Génius stb. stb.

V. Templomi képek

Brassó görögk. templom 200 drb. szent.

VI. Pokol körképbe

vagy 500 drb. alatt.

VII. Tisztán művészi dolgok.

Czeruza-rajz, vízlat, cirva 1000 drb. *Vízfestmény-vízlatok 300 drb.*
Olajfestmény 500 drb.

VII. Nevezetesebb művei.

A juss. 4 példány. (Budapest, Zombor, ? , ?). *Édes anyám a szobájában. 2 péld. (Szépművészeti múzeum Bpest, »Fészek« művész-klub Bpest).*

Nagymosás. 2 példány. (Budapest, ?). *Mengecske a műteremben 3 példány. (Szépműv. múzeum Bpest, London, Szeged).*

Népoktatás a tanyán. 5 példány. Bpest, Szeged, ? , ? , ?). *Rikóczi Ródotlóban. 3 péld. (Takarékpenztár Miskolc Brassó, Ernst muzeuma Budapest).*

Nemesi diploma (Bpest). *A betyár. (London).*

Pletykázók. (Szeged). *Pipázó. (Szeged).*

A esász. (Kasztinó H.M.V.). *Egyedül. 2 péld. (Budapest, Szeged).*

Mimi szülője. (Bpest). *A regény. (Bpest).*

Zárda-udvar. (Képzőműv. Társulat Bpest). *Juss-tanulmányok. 50 darab (Bpsten s vidéken).*

Alföldi puszt. (Kassa).

Tiszaparti süz. (Abbazia).

Zsüvány tany. 2 p. (Miskolc, Abbazia).

Óreg magyar paraszt. (Hm.-Vásárhely).

Abb. 1—2. ábra. Tornyai János jubileumi kiállítás katalógusának 19—20. oldala

A kiállítás megnyitásának napján, december 19-én a Bajai Hírlapban Dr. Szőri József⁹ festőművész tollából a tárca rovatban hosszabb cikk jelent meg.¹⁰ Szőri József cikke első részében szintén utal a kulturális decentralizációra és sorba veszi az eredményeket. Kiemeli a Szegedi Képzőművészeti Egyesület tárlatait, továbbá az Aradi Képzőművészeti Társulat jelentős, 30—40 ezer koronás, a magyar képzőművészet számára nyújtott támogatását.

Elmondja, hogy Hódmezővásárhely, Makó és Szeged után Baján rendez most Tornyai kiállítást. Felhívja a figyelmet a Juss-ra és paraszti interieurjeinek egyszerűségét méltatja. Végül nagyra értékeli Tornyai „bő gatya, pittykés dolmány, fokos és árvalányhaj nélküli” magyarságát. (Ugyanezt a cikket közli le 1910-ben a Hódmezővásárhelyen megjelenő Jövendő c. folyóirat első évfolyamának első száma is.)

A bajai sajtó a fentiekből is kitűnően komolyan és hangsúlyának megfelelően foglalkozott a kiállítással. Egyedül a Palánkán megjelenő Baja és Vidéke c. hetilap hallgat a kiállításról. Különös, hogy ebben a lapban még csak egy sornyi hír sem jelenik meg Tornyai tárlatáról. Minden bizonnyal azért nem, mert Palánkán ugyanabban az időben nyílt meg Eisenhut Ferenc képkiallítása, aki viszont palánkai születésű. A szerkesztőség nyilván nem akarta a helyi művész „városunk nagy szülötté” kiállításának jelentőségét csökkenteni a Tornyai kiállításra utaló hírrel, vagy közleménnyel.

A kiállítást az említett napon, december 19-én, vasárnap délután Hegedűs Aladár, Baja város polgármestere nyitotta meg. Már a nyitás napján vásárlásra is sor került. Szász Ottó helyi földbirtokos a Népoktatás a tanyán c. képet vette meg. Pár nap múlva már több más kép is gazdát cserél, és a sajtó hamarosan 1000 koronán felüli eladásról adott hírt.¹¹

A kiállítás anyagának gerincét az 1908-as hódmezővásárhelyi kiállításon bemutatott művek képezték. Külön katalógus a bajai kiállításra nem készült. Így az az 1908-as katalógus, melyhez Endre Béla írt meglehangú előszót, nyújt tájékoztatást a bajai kiállítás anyagáról is. (I. sz. melléklet) Külön figyelmet érdemel a katalógussal kapcsolatban az a teljességre törekvés precizitás, bizonyos részeiben naív és kedves őszinteség, mellyel Tornyai a katalógus utolsó két lapján a kiállítottakon kívüli képeinek lajstromát — lényegében egész munkásságának áttekintését — nyújtja. Felsorolja az apró alkalmi és helyi családi megrendelésre készült ceruzarajzokon, olajfestményeken, térképeken, illusztrációkon át a templomi képek kétszáz darab szentjéig és az ezt követő „tisztán művészi dolgok”-ig egész tevékenységét. Sőt a VII. sorszám alatt kiemelt nagyobb munkái változatainak példányszámát is közli.

A kiállítás kétheti nyitvatartás mellett 1910. január 2-án zárult. A bajai kiállítás sikerének híre Hódmezővásárhelyre is eljutott és ez alkalomból a helyi sajtó örömmel üdvözölte a város festő fiát, Tornyai Jánost.¹²

Tornyai Bajáról tovább vitte a kiállítást több más vidéki városba — Szabadka, Temesvár, Békéscsaba, Arad — is, felfrissítve időközben festett alkotásaival.¹³ Tornyai a kiállításnak ezzel a széleskörű vándoroltatásával jelentősen megelőzte korát, fontos kultúrmissziót töltött be. Igaz, ugyan hogy a kiállítások megrendezéséhez bizonyos eladás is kapcsolódott, de ha csak ez vezette volna Tornyait, korán abba kellett volna hagynia a tárlatok sorát, mert nem egy városban (pl. Békéscsaba)

⁹ Szőri József (Szeged, 1879. — Uzsok, 1914) Szablya Frischauf Ferenc tanítványa. Ügyvédi munkája mellett festett. 1908. óta tagja volt a KÉVE-nek. (L.: Művészeti Lexikon Győző A. Bp. 1935. 517. l.)

¹⁰ Bajai Hírlap 1909. XII. 19.

¹¹ Bajai Független Újság 1909. XII. 22-

¹² Vásárhelyi Reggeli Újság 1909. XII. 22., Kiss Lajos: Vásárhelyi művészélet, Bp. 227. l.

¹³ Bodnár Éva: Tornyai János, Bpest, 1956. 31. l.

teljes meg nem értéssel és a felmerült kiadásokat sem fedező anyagi eredménnyel zárta a tárlatát.¹⁴

Majdnem húsz év telt el addig, míg Tornyai 1928-ban újból kapcsolatba kerül Bajával, most azonban az 1909-esnél hosszabban és alkotó munkásságában is korszakot elindító jelentőséggel. Tornyai művészete a közben eltelt két évtized első felében az igen élénk vásárhelyi képzőművészeti élet serkentő légkörében (Rudnay, Medgyessy, Pásztor, Endre társasága) újabb csúcspontokat ér el. Sajnálatos, hogy szerencsétlen körülmények hatására 1921-ben végképp elhagyja Hódmezővásárhelyt és a huszas évek közepéig nehéz magányban, rossz körülmények között művészi munkát alig és kedvetlenül végezve, él Budapesten.

Abb. 3. ábra. Szász Géza Pető dűlői villája

Baja tulajdonképpen, mint erre részletesebben az ittartózkodás jelentőségének értékelésénél kitérünk, felemelkedésének új, végül Szentendrén kiteljesedő korszakának elindítója.

Az eltelt két évtized nemcsak Tornyai életében hoz fontos változást, hanem Baja történelmében is. A trianoni békeszerződés után Baja egészen közel kerül a jugoszláv határhoz. Ezt megelőzően azonban az első világháború utáni rendezés átmeneti bizonytalanságában része az „önálló” Pécs-Baranyai Köztársaságnak is.

A régi történelmi Magyarország illúziójához görcsösen ragaszkodó kormányzat a területének döntő részét elvesztett Bács-Bodrog megyét önálló megyeként továbbra is fenntartja. Így válik Baja, a csonkult megye egyetlen városa megyeszékhellyé. A hivatalos vezetés által oly sokszor és fennen hangoztatott kultúrfőlény igazolásaként a kormányzat igyekezett — olykor erején túl is, fejleszteni a határmenti városokat, köztük az újonnan megyeszékhellyé vált Baját. Ennek egyik eredménye az új megyeháza építése.

A város ezidei — huszas évek vége — kulturális életének legszebb és legemlítésre méltóbb lapjai a zenei rendezvényekhez és a kórus kultúrához kapcsolódnak.

Színes, gazdag és magasszintű programot valósít meg a Liszt Ferenc Kör. Fővárosi színvonalú hangversenysorozat és tervszerű ismeretterjesztő tevékenység harmonikus egysége jellemzi a Kör éveken át kifejtett munkásságát. A koncert-

¹⁴ Bodnár É. i. m.

program magas színvonalára jellemző, hogy a Kör által rendezett hangverseny-sorozatnak 1928. ápr. 9-én, Bartók Béla is egyik előadóművésze. Mellette Basilides Mária, Kósa György, Jeanne-Marie Darrée, Hubay, Dohnányi, Sauer Emil ezidőben rendezett önálló estjei szintén említést érdemelnek. A város zenei életének színes-ségét, élénkségét két tény még inkább aláhúzza. Az egyik az, hogy Liszt Ferenc Kör a huszas évek végén önálló havi zenei folyóiratot ad ki Filharmónia címmel¹⁵. Ebben zenei tanulmányok, esszék, koncertprogramok és zeneművek elemzése mellett hazai és külföldi zenei hírek kaptak sajtó nyilvánosságot. A hangversenyéletet kiegészítette a kórus éneklés. A Liszt Ferenc Kör kórusa mellett, mely túlnyomóan klasszikus és egyházzenei műveket mutat be, még három dalárda is működik. A dalárdák régi hagyományra támaszkodnak, hiszen a „Bajáer bürgerliche Liedertafel,” 1856-ban jelenik meg, de a dalárdák színvonala nem éri el a Liszt Ferenc Kör kórusának szintjét.

Zenekari muzsika ápolására két évvel a Liszt Ferenc Kör működésének 1926-os megkezdése után már megalakul a Bajai Filharmónikusok egyesülete, mely a szim-fónikus zene művelését tűzte ki maga elé célul.¹⁶ A város kereskedelmi-forgalmi jellege folytán kialakult jómódú polgári réteg azonban nemcsak a zene, hanem a képzőművészet iránt is érdeklődött. Ez az érdeklődés teszi érdemessé, hogy a Nemzeti Szalon évenként visszatérően rendezzen képzőművészeti kiállítást Baján. Így 1927-ben már a harmadik kereskedelmi jellegű kiállítást nyitja meg itt a Nemzeti Szalon.¹⁷

Ezt követően 1928-ban három festőművész, Kmetty János, Perlrótt Csaba és Gráber Margit kiállítása gazdagítja Baja kulturális életét, március 31-től április 6-ig. Ők is az erre a célra sorozatosan felhasznált Nemzeti Szálló nagytermében rendezték kiállításukat.¹⁸

A kiállításokon Baja város vezetőségén és a Takarékpénztáron kívül néhány ismert műgyűjtő szinte minden alkalommal vásárolt legalább egy műalkotást. Külön ki kell emelni Szász Ottó földbirtokost, aki a város legtöbb adót fizető polgárainak, virilistáinak, élén állt, mellette Róna Dezső főorvos, Schön Géza, Papp Lajos kereskedők, Weidinger Géza, valamint Müller József földbirtokos vásároltak rendszeresen. A későbbiekben közülük nem egynek a nevével a Tornyai kiállítás vásárlói között is találkozunk.¹⁹

A saját belső erőforrásokra épülő élénk zenei élet és az általában eladási céllal megrendezett kép kiállítások mellett azonban a város kulturális életének számtalan megoldatlan kérdése tartja nyugtalantságban a helyi értelmiség vezetőit. Így többször is visszatérő és a huszas évek végén megvalósításra váró terv a városi közkönyvtár létesítése, múzeum alapítás és Baja monográfiájának megírása.²⁰

A múzeum alapítás megoldatlansága annál is inkább fájó kérdése volt Baja városnak, mert egy alkalommal, 1916-ban már elszalasztotta, szerencsétlen körül mények és szülőkörűség miatt, Déri Frigyes a város szülőtte ezirányú nagylelkű gesztusát. Így azután Déri múzeum helyett kénytelen volt megelégedni a város lakossága Déri kerttel, mely a múzeum céljára Déri Frigyes által megvásárolt telek nyilvános parkként való megnyitásával jött létre.

¹⁵ Rajcsányi Jakab: Baja, Bpest 1934. 265. l.

¹⁶ Rajcsányi i. m. 273. l.

¹⁷ A Nemzeti Szalon III. bajai képzőműv. kiáll. katalógus

¹⁸ Bajai Újság 1928. III. 31.

¹⁹ Korabeli sajtó közlemények és Miskolczi Ferenc festőművész személyes közlése.

²⁰ Schmidt Béla: Baja város társadalmi és kultúrproblémái. Független magyarság 1928. júl. 10

Baja város képzőművészeti életének legjelentősebb egyénisége ez időben Éber Sándor, aki 1902-től a bajai Tanítóképző Intézet rajztanára és rendkívül sokat tett országos vonatkozásban is a rajzitanítás korszerű módszerének elterjesztéséért. Emellett számos freskót fest délmagyarországi templomokban. (Lánycsók, Szászvár, Hajós, Hercegszántó stb.) Első gyűjteményes kiállítása és budapesti bemutatkozása is a huszas évek közepére esik.²¹

Abb. 4. ábra. Éber Sándor festőművész Baja, Jókai u. 18. sz. háza

Tornyait 1928-ban másodízben azonban nem a szellemi élet élénksége, sőt még csak nem is Éber Sándor iránti barátsága hozza Bajára, hanem Szász Géza bajai szőlőbirtokos és író meghívása. A Szász családdal való kapcsolat első jeleivel az 1909-es kiállítás alkalmával találkozunk, hiszen, mint már utaltunk rá, Szász Ottó vásárolta meg Tornyai Népoktatás a tanyán c. festményét.

Szász Géza bajai szőlőbirtokos literátus ember, írással, újságírással is foglalkozik. Az Új Idők 1934. számában Bajáról érdekes városismertetőt ír.²² Emellett jónéhány kisregénye és novellái is megjelentek az Új Időkben. Irodalmi érdeklődését Ady-hoz fűződő barátsága is bizonyítja.²³

Szász Géza meghívására érkezik 1928. nyarán Bajára Tornyai és Szász Géza Pető szőlőkbeli tanyájában lakik ittartózkodásának több, mint három hónapja

²¹ Éber Sándor festőművész (1878—1947) (L. Művészeti Lexikon Bpest, 1965. I. köt. 581. l.)

²² Szász Géza: Amit mindenkinek tudnia kell Bajáról. Új idők, 1934. 269. l.

²³ Frank Rózsi Baja, Percz u. 1. sz. a. lakos, Szász Géza sógorasszonya személyes közlése. Valamint az is, hogy korábbi művészettámogatása és utazásai miatt ezidőben már szemben bátyjával Ottóval, Szász G. csak kisebb, mintegy 8 holdnyi szőlő birtokkal rendelkezett. 1944-ben a deportálásban halt meg.

alatt.²⁴ Érkezésének idejét illetően a sajtó közlemények ellentmondóak. A Független Magyarország 1928. aug. 30-i száma ugyanis azt írja, hogy néhány nap óta tartózkodik Tornyai Baján, a bajai Újság aug. 28-i száma „jelenleg Baján tartózkodó”-nak említi Tornyait. A Bajai Újság október 5-i számában viszont arról olvashatunk, hogy már két hónapja tartózkodik Baján Tornyai. Ez utóbbit támasztja alá az itt festett képek jelentős száma, továbbá — és ez a lényegesebb — az akkori vele együtt leérkező és egész bajai tartózkodása alatt vele együttlevő Szabó Proits Rozáliának, későbbi feleségének személyes közlése is.

Tornyai bajai tartózkodásával kapcsolatos első, aug. 28-i közlemény már a kiállítás megrendezését is bejelenti. Sőt már azt is közli, hogy az ősz folyamán kerül sor a nyitásra.²⁵

Egész szeptember folyamán újult erővel és lelkesedéssel dolgozik Tornyai. Baja két részét kedveli különösen, mint ez műveiben is nyomon követhető. Részben a petői szőlőket, gyakran magát a Szász Géza féle villát festi meg. Ezeket a művein a tájban levő figura modellje szinte kizárólag Szabó Proits Rozália. Másrészt viszont a Sugovica partját keresi fel gyakran és szívesen „megörökítve vásznán a bajai Duna-part jellegzetes részleteit. A sajtó némi túlzással kb. 300-ra teszi a mintegy két hónap alatt festett Tornyai művek számát.²⁶

A Tornyai által ez alkalommal Baján alkotott művek pontos száma ma már nehezen állapítható meg. Annál inkább így van ez, mert hiszen Tornyai 1929-ben ismét töltött kb. egy hónapot Baján. A kiállított művek számából és a művész özvegyének személyes visszaemlékezései alapján ma már bizonyos, hogy az itt alkotott művek száma a kutatás által korábban Bajához kapcsolatoknál jelentősebb.

A kiállítás nyitásának pontos idejéről a Bajai Újság szeptember 29-én tesz először említést. E szerint a kiállítás október 7-én kerül megnyitásra. Ezt követően a bajai sajtó Tornyai jelentőségének megfelelően több cikkben és közleményben foglalkozik a kiállítással és a kiállító művész munkásságával. Hosszabb aláírás nélküli méltatás jelenik meg október 4-én a helyi sajtóban²⁷ mely Tornyai életútját tekinti át. Röviden utal ennek során hódmezővásárhelyi születésére és párizsi tartózkodására. Külön említést tesz — minden bizonnyal Tornyai személyes közlése alapján — a Munkácsyval kapcsolatos epizódra. E szerint Munkácsy egy alkalommal megkérdezte Tornyaitól, hogy jár-e az Akademiára. Tornyai így válaszolt: „Nem igen telik rá, csak délutánoként járok be — Igazad van Öcsém, — mondotta Munkácsy, — mert ha van benned tehetség, menj a természethez, az megtanít festeni”. Ugyanez a cikk beszél Tornyai művészi sikereiről is és arról, hogy a Képzőművészeti Egyesület, a KÉVE művészeti egyesület, a Pál László Társaság és a Munkácsy Céh tagja, valamint a Független Művészek Elnöke. Tudomásunkra hozza a cikk azt is, hogy az állam eddig 15 képet vásárolt meg Tornyaitól a Szépművészeti Múzeum számára. Ez utóbbi nyilvánvalóan a hírverés túlzása, mert a Szépművészeti Múzeum tulajdonában ezidőben csak 7 Tornyai mű volt.

A Bajai Újságnak ez a cikke a kiállítás anyagáról is tájékoztat, mondvan, hogy az itt, — tehát Baján — készült képeiből állítja össze Tornyai a kiállítását és csak néhány nagyobb méretű képpel egészíti ki azt.

A Bajai Újság október 5-i száma közli Tornyai nyilatkozatát, mely szerint „Ritkán vagyok — úgymond — képeimmel megelégedve, de bajai munkámmal meg vagyok”²⁸

²⁴ özv. Tornyai Jánosné személyes közlése.

²⁵ Független Magyarország 1928. aug. 30., Bajai Újság 1928. aug. 28.

²⁶ Bajai Újság 1928. okt. 5.

²⁷ Bajai Újság 1928. okt. 4.

²⁸ Bajai Újság 1928. okt. 5.

Abb. 6. ábra. Éber Sándor Tornyai arcképe

A kiállításához katalógus nem készült, sajtó közlemények szerint a tárlaton 60—70 mű szerepelt, részben alakos kompozíció, részben pedig tájképek, csendéletek. A Független Magyarország szerint ezek jórészt a petői szőlők között, tehát Szász Géza birtokán és annak közvetlen környékén festette Tornyai.

A kiállítás ez alkalommal is, mint 1909-ben a Nemzeti Szálló dísztermében került megrendezésre október 8-i vasárnapi nyitással. (Szemben a korábbi sajtóközlemények október 7-i dátumával).²⁹

Megnyitó beszédet Ammler Antal, a Tanítóképző ny. igazgatója tartott. A magyar festészet történetére vetett visszapillantás után Munkácsy kiemelkedő jelentőségét méltatta, majd Tornyaiinak Munkácsy-tanítvány voltára tért át. A kiállítás sajtó előkészítéséhez tartozott még az az Éber Sándor festőművész által Tornyai Jánoshoz intézett baráti hangú levél is, mely a Bajai Újságban került publikálásra. (II. sz. mell.)

Éber Sándor ebben kimentti magát, mert a Göllei kápolna freskóinak határidőre történő befejezése miatt nem tud résztvenni a megnyitáson. A kiállítás nyitására Budapestről Kallós Ede szobrászművész, Tornyai földije és kedves régi barátja is leutazott.³⁰ A sajtó ugyan jelezte Gerő Ödön érkezését is, erre azonban ekkor nem került sor.

Nyomban a kiállítás megnyitása után közlésezi a Bajai Újság több budapesti művészek — Tornyaihoz intézett (Kernstok Károly, Gábor Móricz, Hermann Lipót, Petrovics Elek) — a levelét is. (III. sz. mell.)

Már a megnyitás alkalmából vásárlásra is sor került. Így dr. Róna Dezső, majd Szász Ottó vásároltak képet Tornyaitól. A Bajai Újság október 9-i száma a kiállítás megnyitásáról közölt cikkében az események regisztrálásán túl kiemeli, hogy Tornyai képeiről napfény, derű, béke, nyugalom szól, őszinte bensőséggel. Ugyancsak ez alkalommal a Független Magyarország hosszabb cikket közöl Malonyay Dezső tollából, Mednyánszky László és Tornyai János címmel.³¹ (A cikk nagyrésze a már 1909-ben Baján közzétett írás szószerinti ismétlése). Malonyay Dezső elsősorban Tornyai magyarságát méltatja, amellet értékeli humanizmusát és erőteljes, indulatos mondatokban kel ki a l'art pour l'art ellen.

A kiállításnak a sajtóban rendkívüli széles visszhangja van. Elsősorban a Bajai Újság és a Független Magyarország naponta újabb és újabb cikkeket, közleményeket publikál. Október 10-én Lyka Károly kritikáját olvashatja a bajai közönség Tornyai művészetéről, de ugyanebben a számban került publikálásra Gerő Ödön Tornyaihoz írt levele is. (IV. sz. melléklet)

Időközben a vásárlók száma is szépen gyarapodott. Közöttük találjuk a Bajai Takarékpénztárt, Kallós Ede szobrászművészt, Jungábel Jenőné, Éber Anna festőművészt, Kemény Simon szerkesztőt és Tornyai vendéglátóját dr. Szász Gézát is.³²

Megtekintették a kiállítást a város helyi vezetői, köztük a főispán és a helyettes polgármester is.

Bizonyos, hogy a tárlat anyagában szerepelt a Csizmahúzás is. Nem említi a címét ugyan a Független Magyarország, de a leírásból világos, hogy nem lehet más műről szó.³³ „A nagy képek közül különösen tetszett az a hatalmas festmény, amely azt ábrázolja, hogy egy gyermek egy kigazda lábáról csizmát húz le”. Ezt a művet Weidinger Dezső földbirtokos vásárolta meg és 1961-ben kerül a Magyar Nemzeti

²⁹ Független Magyarország 1928. okt. 7. Bajai Újság 1928. okt. 9.

³⁰ Bajai Újság 1928. okt. 9.

³¹ Független Magyarország 1928. okt. 9.

³² Bajai Újság 1928. okt. 10.

³³ Független Magyarország 1928. okt. 10.

Galéria gyűjteményébe vásárlás útján.³⁴ Ezenkívül kiállításra került a Juss is, és a Gémeskút egyik nagyméretű változata. Ez utóbbit a Takarékpénztár vásárolta meg és ma a Türr István Múzeum tulajdonában van.³⁵ A Független Magyarország cikkírója azt sajnálja, hogy Tornyai csak egy csendéletet állított ki, ugyanis éppen ez a csendélet talált gazdára nyomban az első napon, Róna Dezső kórházigazgató személyében.³⁶

Három nappal a kiállítás megnyitása után hírlapi vita keletkezik a körül, hogy vegyen-e a város Tornyaitól festményt. A gondolatot a Független Magyarország indítja el, azt javasolva egy rövid közleményben, hogy a városi költségvetésbe minden

Abb. 6. ábra. Tornyai lakása 1929-ben (Parti u. 12.)

évben be kellene állítani 1000—1500 pengőt a Baján rendezett kiállítások támogatására. Majd annak a véleményének ad kifejezést, hogy a Tornyai kiállítás mellett nem mehet el részvétlenül Baja városa és Bács vármegye sem, legalább 2—2 képet kellene vásárolniok Tornyaitól.³⁷ Két nap múlva a vásárlásra szóló buzdítást megismétli a Független Magyarország, Tornyai kiállítás és Baja című cikkében. Külön felhasználja agitációs érvként azt, hogy a festményeken „Bajai szőlőhegyek élnek és lehelnek szüretes életet, bajai tájak elevenednek meg, a hónapok óta Baján lakó őszmestert a bajai lankák, a bajai témák ihlették meg”. A város és a megye ismételt sürgetése mellett a Kaszinót is azok közé sorolja, akiknek ott kellene lenni a kiállítás képvásárlói között.³⁸ A vita már az első indítványt megtevő közlemény után két nappal kialakult. A Bajai Újság azt sérelmezte, hogy laptársa azt is meghatározta hány képet vegyen a város és a megye. A Bajai Újság hivatkozik Tornyaira is, akinek kikérte a véleményét és aki igen diplomatikus nyilatkozatot tett: „Igen, egyik újság említette, szinte ráparancsolt a városra és a megyére, hogy

³⁴ MNG. 61.38. v. o. 110×138

³⁵ Türr István M. képzóm. gyűjt. 52. 693. 1

³⁶ Független Magyarország 1928. okt. 10.

³⁷ Független Magyarország 1928. okt. 11.

³⁸ Független Magyarország 1928. okt. 13.

vegyen képet. Ezt én ilyen formában igazán nem tartom illdomosnak és a művészetnek és a művésznek is árt az ilyen reklám. A város, vagy a megye vezetősége bizonyára előbb gondolt arra, mint a kioktató. Ők ismerik a város anyagi helyzetét stb. Ha van módjuk rá bizonyosan vesznek is kioktatás nélkül is. Különbösen is elvem és meggyőződés, hogy nem belső sugallatból venni szomorú műpártolás. Szomorú a pártolóra és a művészetre egyaránt”.

A hírlapi vita végülis eredményesnek bizonyult, mert a kiállítás bezárásának napján a város vezetői Éber Sándor festőművész kíséretében meglátogatták a tárlatot és két képet vásároltak Tornyaitól, a Borulás az alföldön és a Sugovicei részlet szivárvánnyal c. olajfestményeket. Ma mindkettő a Türr István Múzeum képzőművészeti gyűjteményét gazdagítja.³⁹

A vásárlás gondolatát felvető Független Magyarország már másnap örömmel ad hírt a városi tanács képvásárlásáról.⁴⁰

Bár Gerő Ödön⁴¹ az eredeti tervektől eltérően nem tudott leutazni a kiállításra, mégis segítette Tornyai bajai kiállításának sikerét a Független Magyarország számára írt hosszabb cikkel. Ebben az írásban mindenekelőtt Tornyai pátoszát, szenvedélyességét értékeli. A cikk nem a bajai tárlat anyagának ismeretében készült, hanem Tornyai több évtizedes festői munkásságának értékelését adja. Befejezőként kifejezi Gerő Ödön azt is, hogy Tornyai egyik felfedezőjének érzi magát, hiszen a századforduló körül rendezett ifjúsági kiállításon már felfigyelt a Párizsból akkor hazatért és saját hangját megtalált fiatal festőre.⁴²

A két hetes nyitvatartási idő végéhez közeledve a sajtó többször felhívja a figyelmet a kiállítás bezárására. A kiállítás bezárásáról a sajtóban ellentétes hírek láttak napfényt. A Bajai Újság október 23-i száma arról ír, hogy a Tornyai tárlat szombaton, tehát 21-én bezárult. A Független Magyarország okt. 24-i száma viszont azt közli, hogy „Ma van az utolsó alkalom arra, hogy azok a műbarátok, akik még eddig nem szereztek festményt a Tornyai kiállításon beszerezhessék.” Így tehát a néhány napos meghosszabbítás és a 24-i zárás tekinthető reálisnak.

A tárlat anyagának sorsáról a Bajai Újság október 20-i száma adott hírt, akként, hogy az becsomagolás után Budapestre megy a Nemzeti Szalonba a Munkácsy Céh első nagy kiállítására.⁴³ Szemben a hírlapi közleménnyel azonban nem Budapestre, hanem Makóra utazott a kiállítás anyaga és itt november 16-án került megnyitásra.⁴⁴

(Tornyai művészetének nagyságát és értékét egyáltalán nem érinti, de a történelmi igazság miatt ide kívánkozik egy megjegyzés: Tornyai vándor kiállításainak volt bizonyos sablonszerű rendszeressége. A makói újságban ismét találkozunk a Gerő Ödön féle cikkel és a 15 Szépművészeti múzeumbeli alkotásra utaló közleménnyel és a fővárosi művészek Tornyaihoz intézett táviratával is. Tornyai érthetően jobban bízott Gerő Ödön tollában, mint a helyi hírlapírók recenzióiban.)

Tornyai bajai tartózkodásához fűződik a róla készült legsikerültebb portré létrejötte is. Az itt töltött mintegy három hónap alatt gyakran fordult meg Éber Sándor festőművész Jókai utcai házában. Szívesen időzött el a nagy család — Éber Sándornak hét gyermeke volt — meleg, kedves mindig eseményteljes és bensőséges

³⁹ Türr István Múzeum 52. 689 és 52. 690 ltsz.

⁴⁰ Független Magyarország 1928. X. 23.; Bajai Újság 1928. okt. 23.

⁴¹ Gerő Ödön műkritikus, publicista. A Budapesti Újság, Pesti Hírlap műkritikusa, a Lechner Ödön társaság elnöke. L. még Művészeti Lexikon (Győző, Bpest 1935.) 377. l.

⁴² Független Magyarország 1928. okt. 17.

⁴³ Bajai Újság 1928. X. 20.

⁴⁴ Makói Friss Újság 1928. nov. 11., nov. 14.

körében. Éber Sándor a festészet mellett a zene iránt is érdeklődött, gyakran improvizált zongorán, és népdalokat is gyűjtött. A látogatások alkalmával Tornyai többször is énekelt vásárhelyi, alföldi népdalokat, ezeket együtt dúdolgatták, majd Éber Sándor lekottázta. Tornyai egyik nap kora délután érkezett. Mintegy másfél-kétórát tölthetett el, mikor bizonyos nyugtalanság volt észrevehető rajta. Ekkor Éber Sándor javaslatára meguzsonnáztak. Az uzsonna után Tornyai tovább is ottmaradt és láthatóan jól érezte magát. Tornyai nem sokat beszélt, nem volt tereferelő ember, íghát Éber Sándor és felesége felváltva szórakoztatták. Egyszer azt mondta Éber Sándor a feleségének, „elijeszti a Janót”. Be is ment a műterembe és azt mondta Tornyainak: „Én most Téged megfestelek.” Tornyai a várakozással ellentétben nem tiltakozott, hanem azt mondta: „Jól van Sándorkám föss meg”. — „Nem biztos, hogy sikerül — folytatta Éber Sándor, — elég fáradt vagyok, meg tudod cukorbeteg is”. — „Az nem baj, — nyugtatta meg Tornyai, — ha sikerül nekünk jó, ha nem, ki törődik vele”.

Éber Sándor ezután előhívta fiát, ifj. Éber Sándort, aki ezidőben a Képzőművészeti Főiskola növendéke volt és vásznat feszítettet vele. Éber Sándor Tornyait a műteremben levő búboskemence elé ültette egy régi parasztkemence székbe. Ekkor már elmúlt este 8 óra, lámpát gyújtottak. Tornyai homokszínű, formáját vesztett kalapban, szokásos harmadnaposan nyírt szakalával ült modell. Éber Sándor a vászonfeszítés és az előkészületek után 9 óra tájban fogott hozzá a festéshez. Gyorsan, lendületesen dolgozott. Nem engedte Tornyait felállni, állandóan adta neki a feketéket és a bort. Tornyai kivételesen egészen nyugodtan ült. Éjfél felé járt az idő már, mikor Éber Sándor azt mondta Tornyainak, megnézheti a képet úgy, ahogy van, majd folytatja még. Tornyai miután megtekintette, azt azt mondta, hogy egyetlen vonallal sem szabad hozzányúlani. Az Ernst Múzeumban a Munkácsy Céh tárlatán került először kiállításra a portré. Petrovics Elek meg akarta venni, Éber Sándor azonban annyira megszerette, hogy nem tudott tőle megválni és ma is az Éber család, pontosabban ifj. Éber Sándor festőművész tulajdonában van.⁴⁵

Tornyairól rendkívül kevés portré készült, éppen ezért ez a friss, lendületes, nagyon is karakterisztikus portré igen jelentős. Ő maga néhány kísérletileg jutott csak el. A festő kollegák portrézási kísérletei elől általában pedig elzárkózott. Festői kvalitása mellett azonban azért is érdekes az Éber Sándor festette portré, mert Tornyait kivételesen nyugodt, harmonikus lelkiállapotban jeleníti meg. Megfestésében a már említett lendületesség, frissesség és valóságosság mellett a megformálás, szeretetteljes baráti bensősége is kifejezésre jut.

A jelen tanulmány írását megelőző adatgyűjtés során személyes beszélgetésekben többen (Frank Rózsa, Éber Sándor) utaltak arra, hogy Tornyai emlékezetük szerint a huszas évek végén két alkalommal járt Baján. Különösnek találtam, hogy ennek semmi nyoma sincs a sajtóban, sem az 1928-at megelőző, sem az azt követő években. A rejtélyt végül is Tornyai János özvegye oldotta meg. Elmondotta, hogy valóban 1929-ben másodszor is töltött Tornyai kb. egy hónapot — vele együtt — Baján. Ekkor azonban szinte inkognitóban a Parti u. 12. sz. házban béreltek lakást és nem vették igénybe Szász Gézáék vendégszeretét, sőt bizonyos mértékben igyekeztek is távortartani magukat tőlük és a helyi társasági élettől is. Ennek magyarázata abban lelhető, hogy az 1928. évi bajai tartózkodás Szász Gézáéknál nem volt teljesen súrlódás mentes. Vonatkozik ez elsősorban Tornyai és a Szász Géza felesége közötti kapcsolatra. Szász Gézáné ragaszkodott bizonyos külsőségekhez, konvenciókhoz, Tornyai viszont nem. Ebből

⁴⁵ A portré megszületésének története, ifj. Éber Sándor személyes közlése.

bizonyos feszültség támadt és ezért nem akarta igénybevenni Tornyai ismét Szász Gézáék szőlőjét. Ennek ellenére Szász Gézával élete végéig megőrizte Tornyai a meleg barátságát.

Második, 1929 nyarán megvalósult bajai tartózkodás célja jobbára a pihenés volt. Tornyai a kis kazettáját vitte magával és ehhez a kb. nyári egyhónaphoz doboz-tetőre festett kisképek (22×27, 12×19) megalkotása kapcsolódik.

A fenti okok miatt ez alkalommal kiállítás rendezésére nem került sor.⁴⁶

Tornyai később is foglalkozott a Bajára való visszatérés gondolatával. Ez világosan kitűnik az 1930. júl. 17-én kelt Éber Sándorhoz intézett leveléből is.

Éber Sándorék barátsága és a város vezetőinek megbecsülése a betegségéből lábadozó Tornyai tollára „Baja már valóságos második hazám”, kifejezést csalta. A várossal való összeforrottsága a levélnek abból a részéből is kitűnik, ahol a bajai polgármesterről, mint „polgármesterünk”-ről beszél.

Sajnos a levél megírásakor betegsége, később egyéb okok megakadályozták a Bajára való visszatérés kedves tervének megvalósításában. Helyette, de Bajához kapcsolódva következett Szentendre és a csodálatosan szép hattyúdal.

Baja Tornyai életében az újabb művészi magára találás, élet és alkotó kedv, a kiteljesedő öregkori harmónia kezdete. Az életműben pedig egy új művészi korszak indulásának első állomása.

Tornyai a huszas évek elején — Vásárhelytől elszakadva Budapesten lassan találta csak meg helyét és nehezen illeszkedett bele a fővárosi művészeti életbe. Hosszú éveken át nemhogy alkotásra nem alkalmas, de egészséges lakásnak sem tekinthető helyiségben élt az akkori Svábhegyen, Lóránt u. 9. szám alatt. Nedves, egészségtelen földszint és alagsor közötti lakás volt ez, mely egész miliójével nyomasztó hatást gyakorolt az ezidőben éppen gyökértelensége, magárahagyottsága miatt egyébként is depresszióra hajló művészre. Részben objektív — műtermi — részben szubjektív — lélektani — okok miatt nem sokat festett ez időben. Alig szerepel a kiállításokon. Ezt a lehangoltsági állapotot a huszas évek közepén Szabó Proits Rozáliával, későbbi feleségével való találkozására oldja fel. Sikerül rávennie Tornyait arra, hogy a Horánszky u. 9. sz. alatti (ma Makarenkó u.) ma is az özvegy által lakott, műtermes lakást kibérelje. Bizott abban, hogy az akkor nem alacsony bérleti díjat művészi munkájára támaszkodva, abból megélve rendezni tudja. Ebbe a lakásba Szabó Proits Rozáliával együtt 1925. okt. 25-én költözött be.⁴⁷ Ettől kezdődően kap fokozott lendületet munkássága. Egyre többet szerepel különböző kiállításokon. Emberi kapcsolatai is erősödnek. Gyakrabban jelenik meg művész-kollégái társaságában. E találkozások során ismerkedik meg Szász Endrével, aki akkor még Budapesten lakott és csak 1926—27-ben költözött Bajára. A Szabó Proits Rozália hite, bizalma, fiatalos lelkesedése által erősített önbizalmat nagymértékben tovább fokozta Tornyaiában a bajai fogadtatás rendkívüli szívélyessége, és az ottani vezetők nagyfokú megbecsülése is.

Ennek az emberi talpraállásnak, megvalósult harmóniának megvan Tornyai művészetében is a hatása. Igaz, hogy bizonyos mértékben a bajai táj is befolyásolta, hiszen az enyhén lankás, fás és a Duna ártéri erdőivel szegélyezett vidék más, mint a vásárhelyi puszta fehéren izzó szikje, fátlan tanyáinak tragédiáról valló kietlensége. A táj arcának eltérő volta azonban nem magyarázza művészetének bajai színesedését, nyugalalmát és derűjét. Az emberi felemelkedés és magáratalálás az igazi és helytálló magyarázat. Tornyai Baján festett művei tematikailag közvetlenül kapcsolódnak

⁴⁶ özv. Tornyai Jánosné személyes közlése

⁴⁷ özv. Tornyai Jánosné személyes közlése

tágabb és szűkebb környezetéhez. Tágabb világából elsősorban a Duna Baja alá benyúló ága, a Sugovica ragadta meg alkotói fantáziáját.

Részben munkássága régi arcához kapcsolódva szélesebb teret átfogó nagyobb méretű művekben 1928-ban (Szivárvány a Sugovica fölött, Sugovicei részlet szivárvánnyal) részben pedig a folyópart bensőséges részleteinek intim szépségeiben. (Tájkép tanulmány, Tájkép, Napsütés.) A szűkebb környezet a petői szőlőket jelenti. Ezeknek a képeknek egy részén a Szász Géza villát ismerjük fel távolabbról, (Színvázlat, Borús táj, Tájkép tanulmány, Falu vége, Kertészlet I, Virágot szedő nő, Tájkép fa alatti alakokkal, Kis tájkép, Tájkép házzal és boglyával). Megismerkedünk azonban közelebbről is a villával, a kert bokrai közé bújtan. (Színvázlat I, II, Kertészlet II.) Nagyon szívesen festi meg a villa gazdasági udvarát is, legtöbbször későbbi felesége piros ruhás alakjával. (Udvarrészlet piros ruhás nővel, Nő az udvarban, Napsugár, Udvarrészlet, Tájkép piros alakkal). Ugyanehhez az udvarhoz kapcsolódnak, annak más perspektíváját adják az Eresz alatt és a Fehér ló c. művek is.

A Parti u. 12. szám alatti lakás napsugaras belseje nyújt élményt számunkra, a Szobában és a Pojáca c. műveken.

A bajai korszak termésében két tematikailag különös művel is találkozunk. Az egyiknél (Pojáca) a téma önmagában nem szokatlan, hiszen interieurt azelőtt is festett Tornyai, a választott motívum azonban egészen egyedül álló: Női hálószoba öltöző tükrének tükör és polc részlete, rajta baba és piros mellényes zöld sapkás bohóc.

Itteni tartózkodása alatt egy valóban szokatlan groteszk témához is nyúlt. Füzek alatt c. kisméretű festményén sötétzöld lombú fűzfák árnyékában guggoló dologát végző férfi figurát festett meg, a meglesés humorával.⁴⁸

Az említett három fő téma — Sugovica, petői szőlők, Parti utcai ház, — a festői látás és formai megoldás gazdag változatában jelentkezik. Az első, 1928-ban festett nagyméretű Sugovicával kapcsolatos képei még magán viselik festői látásának és megjelenítésének korábbi jellemzőit. Elszakad ugyan már a bitumentől és ebből fakadóan a korábbi mély, tragikusan sötét tónustól, de a széles ecsetkezeléssel nyugtalanul megfestett barna tájban a középen elhelyezett tanya még mindig a magányról, az egyedüllétről beszél.

A petői szőlők villa képei borús hangulatuk ellenére is palettája színesedését bizonyítják. A Kert részlet mélyebb barnái és zöldje színesen kavarnak. A kép festőiségét a vastagon, szinte csomóban felrakott piros csíkok tovább fokozzák. Ezt a színes kavargást, csak a baloldali távoli ház nyugalma és az egész tájra ráboruló lent világosabb, fent sötétebb lila ég hozza egyensúlyba.

A villa kertjéről festett képek színes kavargása, hol pontosan elkülönített foltokban jelentkezik, hol pedig egymásba csapó, egymást átfedő, összeolvadó egységes felületi hatást nyújt. (Színvázlat I.) Borongós idő bújkáló napsugarának reflexei teszik érdekessé az Eresz alatt címen festett két képet.

A drámai Sugovica mellett azonban találkozunk a lírai Sugovicával is, a Tájkép c. mű rendkívül finom lilás ege, és határozottabb, de még mindig lágy lilás folyópartja és kellemes zöld fainak együttesében. Nem az árnyalatok finomsága, hanem ellenkezőleg, a sárga zöldekkel körülvelt élénk villanása ad mozgalmasságot a szintén a Duna part által ihletett Napsütésnek.

⁴⁸ Sajnálatos, hogy a szintén Baján festett Lövökert Baján c. mű, mely a Tornyai János Múzeum régi leltárkönyvének 254-es tétele alatt szerepel, a II. világháborút követően eltűnt és így a címen kívül egyebet nem tudunk róla.

Tornyai palettájának legszínesebb darabjai e korszakban a villa udvaráról festett művek. Ezek a zöld, a homoksárga, és a piros számos változatával találkozunk. A korábbi vastag ecsetkezelés helyett sokkal finomabban, lazúrosan rakja fel színeit. Impresszionisztikus festőiségre való törekvését gyakran egyetlen pont fokozott színbeli hangsúlyával, felélénkítésével szolgálja. Többször akként, hogy a kép középpontjába helyez a kármin piros különböző árnyalatában, egy-egy nőalakot. A kép vidámságát nem egyszer apró állatok élénk foltjával teszi teljessé. Külön ki kell emelni a villaudvart megjelenítő képek közül a Faluvége és az Udvarrészlet c. műveket. (Az előbbi a MNG., utóbbi a TJM. tulajdona). Ez utóbbi képen a vincellérház felől tekint a villa délre néző oldalára és az utca felőli kerítésre. Minden napfénytől sugárzik, ebben a kedves, örömteli környezetben. Kiegyensúlyozottság, derű, a természet és az ember kapcsolatának ünneplése érzik a műben. A falombok szinte lebegnek. Egy-egy könnyed ecsetvonással ágcsoportokat kapcsol egybe. Az előtérbe helyezett kék testű, élénkpiros fejű baromfiak, kis méretük ellenére hatásosan tovább derítik az egyébként is kellemes környezetet.

Ugyanez a lágy pasztellszerű színesség érvényes a Faluvége c. műre is, melyben az árnyékok sem drámaian komorak, azokat is belső derű szelidíti. A Fehér ló c. festményén rózsaszín és pasztell barna már-már édeskés finomságát, a ló testének nagyvonalú, summázó — tulajdonképpen a környezettel összhangban nem álló megoldása — menti meg az idilli hatástól.

Nemcsak a plein air-ben érvényesülő napfény izgatja azonban Tornyait, hanem külön problémát jelent számára a beeső napfény. Két művében (Ajtóban, Támaszkodó, igen szerencsésen varázsolja élénk a kinti fénynek a kis szoba előtérbe való behatolását, úgy, hogy közbe helyez az alacsony ajtó több, mint felét betöltően — egy sötétebb határozott női figurát. Még derűsebb, színesebb a már a Parti utcában festett Szobában, melyen a hármás ablakon át árad be a kinti lombokról a sárgás zöldes fényözön. Ebből a részben függönnyel törten beáradó fényből azonban még mindig sok jut a szobában elhelyezett bútorokra és szinte vibráló bizonytalanságba oldják azok körvonalait. Egyedül a jobboldalon ülő sötétbordó ruhás nőalak került határozottan körülírt és testes megfestésére. Ez a beáradó fény élénkíti a Pojácsa c. képet, a viritóan piros mente és nadrág, a fehér ing, zöld sapka és cipő színes idilljévé. A környezet zöldes-barna beágyazása és Tornyai tehetsége mindezek ellenére festményé avatja ezt a figurát is.

Mindez azonban egészen más világ. Más, mint a Vacok summázott drámai szegénysége és egyszerűsége.

Már a beeső fény problémájával foglalkozó képeken is jelentkezik a korábbinál oldottabb festőiség. A maga teljességében azonban a Női fej-en bontakozik ki. Ezen Szabó Proits Rozália kivételesen sötétkék ruhában és lágy barna profil potréban került megörökítésre.

Ezen a képen azonban Tornyai számára egyáltalán nem a portré egyéni jellegzetessége a fontos, hanem sokkal inkább a sötét ruha, a barna arc és az elvont, foltokká oldódott zöld és lila festőiségű háttér együtthatása.

Ez a háttér olyan mértékben feloldott, hogy ha kiszakítanánk a kép egészéből, önálló életet élhetne, mint absztrakt festmény. Ez az elvontság a szentendrei korszak nem egy művében is tovább él és fejlődik. Tornyai általában nem látta el a megfestés helyére utaló jelzéssel műveit. Az egész életműben — a néhány tátrai úti rajzot kivéve, — alig akad ilyen megjelölés. Azzal tehát, hogy itt alkotott munkái közül a Szőlőben címűn a megfestés helyeként Baját jelezte, nyilvánvalóan külön hangsúlyt akart adni. Baján megbecsülésben volt része. Ő is megbecsülte, megörökítette életének e kedves szakaszát jelentő várost.

Bajának nagyobb az életmű egészében betöltött jelentősége, mint gondoltuk, hiszen egyrészt itt indul el Tornyai csodálatos öregkori hatyúdalának az a nagyszerű íve, amely Szentendrén éri el csúcspontját, másrészt bajai tartózkodásának is remekművek létrejöttét köszönhetjük.

Dömötör János

JEGYZÉK

a szövegrészben szereplő Tornyai által Baján festett művek adatairól.

Ajtónál	v. o. 51 × 37,5	TJM 55,5
Ajtóban álló nő I.	v. o. 52,5 × 41	TJM 55,26
Ajtóban álló nő II.	v. o. 50 × 37 jbl.	TJM. 55.369
Borús táj	fl. o. 23 × 27 jjl.	TJM. 55.90
Eresz alatt	fl. o. 22 × 27 jjl.	TJM. 55.208
Eresz alatt	fl. o. 22 × 27 jn.	TJM. 55.328
Falu vége	pl. 0,40 × 50	MNG. 51.644
Falu vége	fl. o. 18 × 26,5 jjl.	TJM. 55.188
Fehér ló	fl. o. 22 × 27 jn.	TJM. 55.102
Füzek alatt	fl. o. 13 × 19,5 j. hát. o.	TJM. 55.86
Háztetők	fl. o. 23 × 27 jn.	TJM. 55.202
Kertrészlet	fl. o. 20 × 27 jbl.	TJM. 55.85
Kertrészlet	p. o. 18 × 21 jjl.	TJM 55.93
Kertrészlet	fl. o. 22,5 × 27 jbl.	TJM. 55.99
Kertrészlet	fl. o. 18 × 26,5 jn.	TJM. 55.188
Kistájkép	fl. o. 14,5 × 21	MNG. 56.389
Kistájkép	fl. o. 13,5 × 20	MNG. 56.390
Kistájkép	fl. o. 14,5 × 20,5	MNG. 56.391
Napsugár	fl. o. 14,5 × 21,5 jjl.	TJM. 55.241
Napsütés	karton o. 13,5 × 19 jjl.	TJM. 55.326
Nő az udvarban	fl. o. 23 × 27 jbl.	TJM. 56.463
Női fej	fl. o. 25 × 27 jn.	TJM. 55.323
Pojáca	fl. o. 23 × 27 jjf.	TJM. 55.88
Sugoviciai részlet szivárvánnyal	v. o. 42 × 55	TJM. 52.690
Szivárvány a Sugovicán	v. o. 98 × 120 jn.	TJM. 55.325
Szobában	fl. o. 23 × 27 jjl.	TJM. 55.177
Tájkép	fl. o. 16,5 × 27 jn.	TJM. 55.118
Tájkép	fl. o. 14 × 120 jjl.	TJM. 55.158
Tájkép tanulmány	pl. o. 21 × 26 jn.	TJM. 55.25
Tájkép tanulmány	karton 0,17 × 27 jn.	TJM. 55.199
Tájkép tanulmány	fl. o. 14 × 19	MNG. 56.404
Tájkép fa alatti alakokkal	fl. o. 23 × 27	MNG. 56.400
Tájkép házzal és boglyával	fl. o. 14 × 20,5	MNG. 56.397
Tájkép piros alakkal	fl. o. 13 × 19,5	MNG. 56.403
Támaszkodó	v. o. 49,5 × 39,5 jjl.	TJM. 63.16
Udvarrészlet	fl. o. 22 × 28 jn.	TJM. 55.329
Udvarrészlet piros ruhás nővel	fl. o. 23 × 27 jjl.	TJM. 55.154
Virágot szedő nő	fl. o. 14,5 × 20	TJM. 55.159

A tulajdonos intézmények rövidítése:

MNG = Magyar Nemzeti Galéria

TJM = Tornyai János Múzeum Hódmezővásárhely

I. MELLÉKLET

1. Nagy Bercsényi Miklós (Hódmezővásárhely város tulajdona)	
2. Beregi Lajos úr arcképe. (izr. hitközség tulajdona)	
3. Szabó Mihály úr arcképe (Imre József dr. tulajd.)	
4. A csósz (Hmvásárhelyi úri kaszinó tulajdona)	
5. A Tisza Mártélynál (Hódmezővásárhelyi úri kaszinó tulajdona)	
6. Menyecske a műteremben (Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum Budapest)	
7. Betyár	Ára 500 K
8. Este a műteremben	” 200 ”
9. Műteremben	” 200 ”
10. Paraszt-szoba	” 200 ”
11. Pusztai kút	” 100 ”
12. Nyomtatók	” 200 ”
13. Reggel a kútnál	” 100 ”
14. Tanya-vég	” 100 ”
15. Életes ház	” 50 ”
16. Ludak boglyák mellett	” 50 ”
17. Műteremben	” 300 ”
18. Szín-vázlat	” 50 ”
19. Szegény özvegy asszony	” 250 ”
20. Tanulmány	” 100 ”
21. Tanulmány	” 200 ”
22. Szegény ember	” 100 ”
23. Egy alak a Jusshoz	” 100 ”
24. Szín-vázlat	” 50 ”
25. Szín-vázlat	” 50 ”
26. Holdas éj a pusztán	” 100 ”
27. Éj a pusztán	” 200 ”
28. Sárga szék	” 200 ”
29. Őszi reggel	” 250 ”
30. Kút a pusztán	” 200 ”
31. Szegénység-nyomorúság	” 300 ”
32. Délibáb	” 200 ”
33. Elhagyott műterem	” 200 ”
34. Esthajnal a pusztán	” 400 ”
35. A téglási lapos	” 400 ”
36. A vén gulyás	” 400 ”
37. A libapásztor	” 200 ”
38. Bál után hazafelé	” 100 ”
39. Tanya udvar	” 100 ”
40. Búzatábla mellett	” 100 ”
41. Munkába menők	” 50 ”
42. Délibábos puszta	” 200 ”
43. Estefelé	” 50 ”
44. Kemence mellett	” 50 ”
45. Arany-tenger	” 100 ”
46. Kakasok	” 50 ”
47. Nyári vihar	” 150 ”
48. Nyár	” 50 ”
49. Délibáb	” 200 ”
50. Borul körös-körül	” 300 ”
51. Tanulmány Rákóczi Rodostóban-hoz	” 100 ”
52. Délibáb	” 150 ”
53. Akt-stúdió	” 50 ”
54. Puszta	” 100 ”
55. Életes ház	” 50 ”
56. Puszta délben	” 50 ”
57. Rongyos csárda, nincs teteje	” 100 ”
58. Borulat	” 50 ”
59. Eső a pusztán	” 500 ”
60. Egyedül	” 600 ”
61. Szín-vázlat	” 50 ”

62. Kenyerező	Ára 300 K
63. A Rákóczi—Bercsényi kép első ötlete	„ 50 „
64. Puszta	„ 200 „
65. Szín-vázlat	„ 50 „
66. Út a pusztán	„ 200 „
67. Birkák	„ 50 „
68. Birkák	„ 50 „
69. A jászolnál	„ 50 „
70. Libapásztor	„ 50 „
71. Tisza-part naplementekor	„ 50 „
72. Locs-pocs idő	„ 50 „
73. Vasárnap a tanyán	„ 100 „
74. Este	„ 100 „
75. Alföldi tanya. (Kovács Sebestyén Aladár tulajdona)	
76. Itatás	„ 50 „
77. Mária	„ 100 „
78. Szín-vázlat	„ 50 „
79. Szín-vázlat	„ 50 „
80. Gebe	„ 50 „
81. A szürke	„ 50 „
82. Puszta	„ 300 „
83. Árpa föld	„ 100 „
84. Hangulat	„ 50 „
85. Rózsafelhő	„ 50 „
86. Havas út	„ 50 „
87. Borulás	„ 50 „
88. Csöndes szoba	„ 100 „
89. Műteremben	„ 50 „
90. Jönnek-e már?	„ 150 „
91. Munkában	„ 100 „
92. Tanulmány	„ 50 „
93. Tanulmány a „Csösz”-höz	„ 50 „
94. Délibábos puszta	„ 50 „
95. Öreg fűzfák (Jantsovits Emilné úrnő tulajdona)	
96. Búza mellett	„ 150 „
97. Puszta	„ 50 „
98. Tanya végénél	„ 50 „
99. Este a kapuban (vázlat)	„ 50 „
100. Legelső olajfestményem	„ 50 „
101. Az öreg szüle	„ 50 „
102. Nyomatatok	„ 50 „
103. Stúdió	„ 50 „
104. A kapás	„ 100 „
105. Hóolvadás	„ 50 „
106. Este (színvázlat)	„ 80 „
107. Itatás	„ 100 „
108. Dinnyeföldön (vázlat)	„ 50 „
109. Esteli felhő	„ 50 „
110. Nyomtatás	„ 50 „
111. Pusztai lány	„ 100 „
112. Mária	„ 100 „
113. Füzes Tisza-gát	„ 50 „
114. Tanya körül	„ 150 „
115. Passziózás (Vetró Lajos Endre tulajd.)	
116. Színvázlat a „Vén gulyás”-hoz	„ 50 „
117. Színvázlat	„ 50 „
118. Kerti részlet	„ 50 „
119. Műteremben	„ 50 „
120. Műterem-díszítés	„ 200 „
121. Színvázlat Bercsényihez	„ 100 „
122. Színvázlat Bercsényihez	„ 100 „
123. Esős idő	„ 250 „
124. Pusztai kútnál	„ 200 „

125. A sógor	Ára	50 K
126. A sámsoni csárda télen	„	50 „
127. A polyvás mellett	„	60 „
128. Délben	„	50 „
129. Arckép-vázlat	„	50 „
130. Búza mellett	„	50 „
131. Elbeszélést hallgatók	„	300 „
132. Nyári felhő	„	50 „
133. Nyári felhő	„	50 „
134. Kint a pusztán	„	50 „
135. Legelésző lovak	„	50 „
136. Legelésző lovak	„	80 „
137. Csönd	„	50 „
138. Eső után	„	20 „
139. Boglya	„	20 „
140. Nyári délután	„	50 „
141. Nyári vihar	„	50 „
142. Polyvás	„	50 „
143. Polyvás ludakkal	„	50 „
144. A szellő	„	50 „
145. Toldi Miklós lova	„	50 „
146. A kanász	„	50 „
147. Szeles idő	„	100 „
148. Népoktatás a tanyán. Kovács S. Aladár tulajd.		
149. Népoktatás a tanyán. Imre József dr. tulajdona		
150. Hangulat	„	20 „
151. Hangulat	„	20 „
152. Szélben	„	50 „
153. Nyári jászol mellett viharban	„	50 „
154. Az öreg templom (Ref. egyház tulajdona).		
155. Az öreg templom kapuja. (Ref. egyház tulajd.)		
156. Tiszaparti halász kunyhó (özv. Dobossyné úrnő tulajdona)		
157. Lenyugvó nap (vázlat. özv. Dobossyné úrnő tulajdona.)		
159. Nyugalom (elkezdve).		
159. Kacsák	„	50 „
160. A nemesi diploma (Kovács S. Aladár tulajdona)		
161. Tanulmány-fej	„	40 „
Aquarellek, rajzok, fényképek stb.		

II. MELLÉKLET

Tornyai Jánosnak!

Kedves Barátom! Somogy országából, egy kis falu temetőkápolnijából írom levelemet, hogy igazoljam magam a Te kiállítási megnyitóról való távolmaradásért. Te tudod, hogy távol lennem Szt. Vendel kápolna freskóinak 20-ig való megfestése kényszerít. Nem tudja azonban sok más szemlélődő bajai barátunk, a műszerető közönség, aki esetleg tüntetésnek minősíthetné ezt, holott esetleges távollétem talán csak javadra szolgál.

Mert ugyanis lelkiismereti kérdést kell ma már csinálnom abból, hogy egy kiállítást én méltassak, vagy ne. Mint égett tollú madár óvakodom tintába mártani pennám. Pedig köztünk maradjon a szó — Rólad szívesen írnék így a látatlanban is kritikát, mert ismerem művészetedet, ismerem a művészt, akit az ifjak félve kerülnek, mert elviszed előlük a díjakat.

Vajjon nem okosabb-e hallgatnom és Szt. Vendelhez fordulnom, hogy áldó kezével a művészbarányát vegye pártfogásába és barátját: Téged, aki ezt a kis durva tréfát nekem megbocsátod.

A lényeg azonban mégis az, hogy tudassam veled, hogy lélekben ott vagyok a Te művészi szép kiállításodon, ott a sok ünneplő között és mint máskor is szívesen szoltam érdemes képek Baján maradása érdekében: most is, és pedig hangsúlyozottabb mértékben tenném ezt a Te nagyrabecsült művészi alkotásaidért. Kívánok neked, Bajának, minden műpártoló vásárlónak sok szerencsét, hogy ha hazamegyek, Néked és a kedves bajaiaknak is gratulálhassak.

Gölle, 1928. okt. 4.

Szeretettel köszönt
Éber Sándor

III. MELLÉKLET

Tornyai János üdvözlése!

A művészvilág jelesei kedves üdvözlőket küldtek Tornyai János festőművésznek, aki Baján a Nemzeti Szálló dísztermében rendezti kiállítását. A levél, amelyet a képzőművészet kitünőségei, írók írtak alá, a következő:

Kedves Mester és Barátunk!

Kiállításod alkalmából sok szeretettel üdvözlünk — reneteg sikert kívánunk neked is, de a bajaiknak is, akiknek sikerülend eredeti Tornyaiakat szerezni.

Márk Lajos, a Munkácsy Céh elnöke, Kernstok Károly festőművész, Wertheimer, a Képzőművészeti Társulat igazgatója, Torockai Wiegand Ede, iparművész és építész, Berán Gyula, dr. Lázár Béla műkritikus, Gábor Mórícz festő, Herman Lipót író és festő. Fränkel Ernő műkereskedő, Petrovics Elek, az Országos Szépművészeti Múzeum igazgatója, Kallós Ede szobrász.

IV. MELLÉKLET

Kedves Barátom!

Nagyon sajnálom, hogy Kallós barátunkkal együtt nem mehettem el Bajára a kiállításod megnyitására, amelynek megható voltát Kallós oly elragadtatással beszéli most nekem. Sok mindenféle dologom úgy összehalmozódott, úgy tornyosult, hogy nem szabadulhattam el Budapestről. Magam helyett elküldtem egy lelkemből fakadt cikkemet az egyik bajai lapnak s remélem, hogy megértésre talál a Tóth Kálmán hazájában.

Remélem azt is, hogy nagy sikered van. Anyagi is. Elvégre is busásan rászolgáltál erre is.

Isten áldjon meg kedves Jánosom! Szeretettel köszönt igaz barátod a művészetednek rajongó tisztelője.

Gerő Ödön.

DER MALER TORNYAI IN BAJA

Baja liegt der Landkarte nach auf der als Alföld bekannten grossen ungarischen Tiefebene. Ihrem Charakter nach schliesst diese Stadt sich viel mehr an Transdanubien als dem Alföld an. Ihre soziale und wirtschaftliche Struktur, ihre gewerbetreibende Bevölkerung, ihr geistiges Gesicht macht sie transdanubischen Städten ähnlich.

Die ausstrahlende Wirkung ihres geistigen Lebens war schon um die Jahrtausendwende ansehnlich. Besonders lebhaft ist ihr Musikleben, aber ihr wohlhabenderes Bürgertum interessierte sich auch für die bildenden Künste. Von diesem Interess der Stadt für die bildenden Künste wird Tornyai dazu bewogen, die 1908 bei Gelegenheit des 25 jährigen Jubiläums seiner Tätigkeit als Maler in Hódmezővásárhely veranstaltete Ausstellung auch in Baja vorzuführen. Bei dieser Gelegenheit kam Tornyai zuerst in Verbindung mit Baja. Die Ausstellung fand unzweifelhaft Erfolg. Aber 20 Jahre lang ruhten die Beziehungen zwischen Tornyai und der Stadt Baja. 1928 wird dann Tornyai von dem Bajaer Weingartenbesitzer Géza Szász auf sein Gut in Petőszőlők eingeladen. Die warme Atmosphäre des dortigen Empfanges erfüllt mit Wohlgefühl den alternden und von seelischen Krisen geplagten Künstler. Er malt hier gerne und oft das Ufer der Sugovica, des hiesigen Nebenarmes der Donau, den Hof der Villa und seine eigene Wohnung. Den 8. Oktober 1928 eröffnet er eine Ausstellung, deren Material zum grossen Teil die hier entstandenen Werke bildeten. Die bei dieser Ausstellung forgeführten Werke bildeten die Öffnung einer neuen Periode in der Entwicklung des Künstlers. Entgegen seiner früheren schweren, gewichtvollen Werken mit tragischem Grundton beginnt hier jener späte reiche Schwanengesang in der Kunst Tornyais, der bei ihm seine volle Blüte, das Ankom-

men auf den Gipfel erst in seinen Szentendreer Jahren erreicht. — Die Ausstellung zeitigte auch in materieller Hinsicht für ihn vorzügliche Ergebnisse. Ausser Privatpersonen kaufen von ihm auch öffentliche Einrichtungen — unter diesen auch die Stadt Baja — Gemälde ab, Später kehrt Tornyai noch einmal nach Baja zurück, schon im Jahre 1929. Bei dieser Gelegenheit nimmt er jedoch die Gastfreundschaft eines Freundes nicht mehr in Anspruch, sondern mietet für sich auf dem Ufer der Sugovica ein Haus. Während seines diesmaligen Bajaer Aufenthaltes malte er im allgemeinen Landschaftsbilder von kleinem Ausmass und intimer Stimmung und auch einige Interieure. Weiter kehrt er jedoch nie mehr nach Baja zurück. Er wählt zum Schauplatz der Tätigkeit seiner nachfolgenden Jahre das Städtchen Szentendre, Baja nimmt dennoch einen ansehnlichen und wichtigen Platz in der ganzen Kunst Tornyai ein, weil diese Stadt in dieser Kunst den Sonnenschein, die Harmonie und die Ausgeglichenheit bedeutet. Alldas findet in dem ganzen Lebenswerk Tornyais vor allem in der angenehmen, entgegen dem dramatischen Glühen des Alföld und seinen trockenen Sandböden weicheren, äusseren Form dieser Gegend und in der warmen Gastfreundschaft der Bajaer, dann in der liebevollen Sorgsamkeit seiner späteren Gattin seine Erklärung. Alldas bereicherte mit ungefähr 200 Werken von Qualität in Baja das Lebenswerk Tornyais und durch ihn die ganze ungarische Kunst.

János Dömötör